

DOI: <https://doi.org/10.52258/stthtr.sup.03.sd.01.02>

Egységes az újszövetségi iratok tanítása az anyagi javakhoz való hozzáállásról?

TÓTH KRISZTIÁN

Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Vallás, Kultúra, Társadalom
Doktori Iskola, Kolozsvár (RO)
krisztian.toth@ubbcluj.ro

Bevezetés

A Szentírást és azt a korszakot és térséget, amelyben és ahol keletkezett, már számtalan tanulmányban tárgyalták a kutatók. Természetesen több történeti munka foglalkozott a korabeli Palesztina történetével is. Azonban kevesebb az olyan tanulmány, amely konkrét összefüggéseket keres a korabeli társadalmi viszonyok és az Újszövetségben megtalálható iratok társadalmi kérdésekkel foglalkozó részletei között.

Saját kutatásunk kiinduló hipotézise a következő: az újszövetségi szentírási részek, mivel egy kánon alapját képezik, egy adott kérdésben ugyanazt az álláspontot képviselik. Ez a feltételezés azért is fontos, mivel olyan kérdésekben, mint az anyagi javak, illetve a gazdagok és szegények helyzete nehéz lenne elképzelni messzemenő különbözőségeket, hiszen az említett kérdések Jézus tanításának is központi elemei voltak.

Nem célunk minden egyes szentírási rész alapos exegetikai elemzése, hanem a különböző teológiai iskolák alap gondolatainak szintézise, amelyek alapján lehet következtetni az álláspontokra a fentebb említett kérdésekben.

A kontextus jobb megértéséért fontosnak tartottuk, hogy egy külön fejezetben bemutassuk azt a társadalmi helyzetet, amely Palesztinát jellemezte a Kr. u. I. században. A gazdasági helyzet vázolója mellett külön foglalkoztunk a becsület és szegény toposzával, mivel az egy meghatározó szegmense volt az akkori politikai és vallási gondolkodásnak egyaránt. Ezt követően három különböző újszövetségi „egységet” elemeztünk: az evangéliumokból három olyan történetet, amelyek útbaigazítást adnak az anyagi javak kapcsán, a Jakab-levél ide vonatkozó megállapításait, illetve a páli teológiában fellelhető tanításokat az anyagi javakról. Jelen tanulmány keretei nem elegendőek a téma teljes kimerítéséhez, hiszen, ahogy azt már jeleztük, az Újszövetségben nagyon fontos kérdés volt a szegények és gazdagok helyzete, illetve a helyes viszonyulás az anyagi javakhoz, ezért nagyon sok helyen előfordulnak különböző utalások a kérdéskörrel kapcsolatosan. Választásunk elsősorban olyan szövegrészekre esett, amelyek már a korabeli emberek, tanítványok számára is kézenfekvő példákat tartalmaztak és megértették a benne szereplő utalásokat, amelyek lehet, hogy korunkra már elvesztették jelentésüket, vagy teljesen átalakult a használt fogalmak jelentésköre.

A korabeli társadalmi szerkezet

„Annak oka, hogy egy vallási közösség elfogadja, vagy elutasítja a »világi« társadalmat, minden bizonnyal nem kizárólag a vallási társadalomnál keresendő [...], hanem a mindenkori világi társadalom konkrét politikai megnyilvánulásaiban is.”¹

1 Rokay Zoltán: *A világi társadalom elfogadása és elutasítása a vallási közösségben*. A rómaiak megegyező jellemzése két egymástól független dokumentum alapján. In: Benyik György (szerk.): *Világi közösség, vallási közösség*. JATEPress, Szeged, 2004, 225.

Ahhoz, hogy megfelelően átlássuk az anyagi javakhoz való hozzáállást az újszövetségi iratokban, elengedhetetlen, hogy világos képünk legyen a korabeli társadalom felépítéséről, mivel az újszövetségi szerzők is példáikat az adott társadalmi helyzetből vették és ezek alapján magyarázták a megfelelő erkölcsi magatartás fontosságát, így az anyagi javakhoz való hozzáállás kapcsán is, illetve a gazdagok és szegények helyzetét illetően is.

Az anyagi javak első és legfontosabb ismérve, hogy Isten teremtette azokat is. Ezek később átkerültek az emberek kezébe (Ter 1,26-29), hogy felhasználják azt a javukra és szaporítsák azt. Izraelben komoly törvények szabályozták az örökséget, mivel ez volt a legnemesebb formája a vagyonszerzésnek, mivel abban a korban a legnagyobb gazdasági erő a földtulajdon volt, ezért próbálták meg törvények révén korlátozni azt, hogy egy valaki jelentős tulajdont gyűjtsön magának és ezáltal nélkülözésbe vigyen másokat. Modern fogalmat használva a banki tranzakciók megítélése sem volt negatív a korban és ez a Szentírásban is tükröződik. A korszakban a kölcsönt elsősorban üdvösnek tartották, ha az a családtagokat, barátokat, ismerősöket segítette, hogy ők is kilábaljanak a nehéz anyagi helyzetből, ezáltal segítve az egész népet is a jólét útján. Továbbá a moderált pénzügyi ügyleteket sem ítélték el, és ez nagyon jól látszódik a talentumokról szóló példabeszédben is, ahol a gazda azokat a szolgákat dicséri meg, akik kamatoztatni tudták a rájuk bízottakat.²

Palesztina lakosságáról elmondható, hogy Jézus korában a gazdasági körülmények igen szerények voltak, amelyet több tényező is kiváltott. A kevés kivétel, aki tehetősnek számított az akkori társadalomban, a jeruzsálemi felső rétegből, illetve a galileai nagybirtokosok közül származott. Azonban ez a tény sem azt jelentette, hogy néhány tehetős földesúr felkarolhatta volna a szegények sorsát, mivel az újszövetségi korra a galileai birtokok már olyan földesurak kezébe kerültek, akik távol éltek birtokaiktól és elsősorban vagyonkezelők révén igazgatták birtokaikat. Ez a tény megjelenik az Újszövetségben is a hűtlen kezelőről szóló példabeszéd kapcsán. A helyben lakó zsidó közösség tagjai nagyrészt kétkezi munkából

2 Wojciechowski, Michal: *Economy and Business in the Bible*. In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 405.

tartották fenn magukat, legtöbben mezőgazdaságban és a kézművességben találtak munkahelyeket, illetve a kiskereskedelemben is jelen voltak.³

A mezőgazdaság kapcsán fontos megjegyezni, hogy abban a korban még jelentősen közrejátszottak a földrajzi és domborzati viszonyok, ezért például a földművelésre alkalmas területek mérete alacsony maradt végig a korszakban, inkább az állattenyésztés és pásztorkodás jelentett biztosabb megélhetést. Ezenkívül megjelennek még olyan fontos mesterségek is, mint a halászat, amelyet különösen a Genezáreti-tó partján végeztek, mint az első apostolok is. Továbbá elterjedt volt a szőlő-, olaj- és fügetermesztés is. Ahogyan említettük, a mezőgazdaság mellett a kézművesség is megélhetési formát jelentett az akkori zsidóságnak. A legelterjedtebb szakmák a kovács, fazekas, pék, szabó és az ács volt. Ugyanakkor voltak olyan munkahelyek is, amelyeket megvetés illetett, így például a tímárság, amely a folyamatos tisztátalanság miatt nem került fel a kedvelt szakmák listájára. Ehhez járul még a vámosok és adószedők munkája, amely, ahogy az evangéliumokban is megjelenik, az elnyomó hatalom kiszolgálását jelentette. A szakmák ilyen széles köre nem jelentette azonban azt, hogy ne lett volna ismert a munkanélküliség Izraelben. Lukács evangéliumában a már említett, a hűtlen intézőről szóló példabeszédből kiolvasható az is, hogy mekkora félelmet érzett a jövője kapcsán, ha elbocsájtják állásából, mivel más szakmához nem értett, így nehéz sors várt volna rá az utcán.⁴

A másik fontos gazdasági ág a kereskedelem volt. A termékek eladása legnagyobb részben a piacokon és vásárokon történt. A tehetősebb városokban állandó jelleggel tartottak fenn piacokat egy erre a célra kijelölt helyen. A másik lehetőséget az áruk eladására a vándorárusok jelentették, akik megrakott szamarakkal járták környékük településeit és kínálták eladásra a tulajdonukban lévő árukat.⁵

3 Kocsis Imre: *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába*. I. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2010, 25.

4 Kocsis: *Bevezetés*. I. k., 25-27.

5 Benyik György: *Urban, Rural and Desert Economy of Galilee in Jesus' Time*. In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 58-62; Kocsis: *Bevezetés*. I. k., 26.

A város és vidék kapcsolata is igen fontos eleme a kutatásoknak. A XX. század során több kutató is arra a következtetésre jutott, hogy az ókori Keleten a primitív gazdálkodás volt jellemző. Ennek értelmében a város inkább csak gazdagok számára jelentett megélhetést és leginkább a kereskedelem játszott fő szerepet a városok életében. Továbbá nem valósulhatott meg a parasztság városba költözése annak okán sem, hogy a gyenge földrajzi adottságok miatt a termés betakarítása után fizetendő adók, illetve az önfenntartáshoz szükséges mennyiség elkülönítése után már nem maradt olyan arányú feleslege a paraszti lakosságnak, hogy megengedhesse magának a városra való költözést. Ezen megállapítás hangsúlyban lehet Jézus határozott fellépésével a szegények helyzetének megoldása mellett. Ezt erősíti meg az is, hogy többször is felhívást intéz az őt követők számára, hogy adják el vagyonukat, amely legtöbbször ingatlanban volt mérhető, és osszák szét az érte kapott pénzt a szegények között.⁶

Ezt a képet árnyalta már a múlt század során John D'Arms, aki felhívta arra a figyelmet, hogy az ókori társadalmaknál is ugyanúgy megfigyelhető a komplexitás kialakulása a különböző intézmények létrejötté révén, amelyek ugyan eltérően a mai modern intézményrendszertől, de arra voltak létrehozva, hogy megadják a politikai és gazdasági élet helyes működésének a keretét. A szakirodalom arra is felhívja a figyelmet, hogy fennáll a veszélye az egyes, elszigetelten megtalált forrásokból kiinduló általános következtetéseknek, amelyek révén olyan eredmények születhetnek, amelyek nem felelnek meg a korabeli állapotoknak.⁷

A Szentírásban nagyon ritkán fordul elő a javak közösségi birtoklása, és dominál az egyéni birtoklás formája. Kivételnek számít az első jeruzsálemi közösség, amely azonban nem azért jött létre, hogy gazdasági szempontokat teljesítve a termelésre rendezkedjen be, hanem spirituális jelentőségű volt.⁸

6 Harland, Philip A: *The Economy of First-Century Palestine: State of the Scholarly Discussion*. In: Blaisi, Anthony J. et alii (ed.): *Handbook of Early Christianity: Social Science Approaches*. Walnut Creek, Alta Mira, 515-516.

7 Harland: 517

8 Wojciechowski: 404.

Látható tehát, hogy az első keresztények a vagyon megosztásával kapcsolatosan nem voltak egységes elven. A szentírási részek alapján feltűnik, hogy egyes keresztények felajánlották ingatlanjaikat azért, hogy ezáltal segítsék a közösséget, amely felhasználva a kapott ingatlanokat, ott összegyűlhetnek vagy akár el is szállásolhatták szegényebb társaikat. A második lehetőség az ingatlanok eladása és a kapott pénz felajánlása a közösség számára, hogy a pénz révén a szegényeket segítse a közösség, hogy ezáltal is megvalósuljon az örömhír, amely a szegényeknek hirdeti a boldogságot.⁹

A korabeli társadalmi szerkezet tárgyalásakor elengedhetetlen, hogy megemlítsük a római etikettet, főleg azon szegmense miatt, amely a rangbeli és pozíció szerinti megkülönböztetést mint követendő gyakorlatot írt elő. Ennek alapján mindig a hivatalviselőknek és az előkelőknek járt ki elsősorban a tisztelet megadása oly módon, hogy az a külsőségekben is megjelenjen, így például az első és kényelmes helyek átengedése vagy más privilégiumok formájában.¹⁰ Az etiketten túlmenően mondhatni még egy sokkal fontosabb alkotóeleme is volt az ókori társadalmaknak, amely ha nem is egységes formában mutatkozott, de nagyon hangsúlyosan jelen volt az egyes népeknél. Ez nem más, mint a becsület és szégyen koncepciója. A múlt század közepétől könyvtárnyi irodalom született erről a témáról, most csak arra a vetületére térek ki, amely kutatási témánk szempontjából releváns. Az ókori társadalmakra jellemző volt, hogy akár minden nap meg kellett valaki küzdi a társadalomban betöltött szerepéből származó megbecsülés elnyeréséért. A korszakra jellemző patriarchális társadalomban a férfiak szerepe volt a nők becsületének védelme, illetve a nekik alárendelt személyek

9 Thorday Attila: *The Principles of Ownership in the early Church*. The Punishment of Ananias and Safira. (Acts 5:1-11) In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 371-372; Gnillka, Joachim: A jeruzsálemi ösgyülekezet. In: Benyik György (szerk.): *Világi közösség, vallási közösség*. JATEPress, Szeged, 2004, 138-139.

10 Czire Szabolcs: „*Dicsekedjék a gazdag megalázott voltával.*” (Jk 1,9-10) Szegény(ség) és gazdag(ság) vallási konfliktusa a Jakab-levélben a személyválogatás (προσωποληψία) fogalmának fényében. (Jk 2,1-9) In: Benyik György (szerk.): *Vallási és kulturális konfliktusok a Bibliában és az ősegyházban*. JATEPress, Szeged, 2017, 73-74.

becsületének ugyanolyan mértékű védelme. Ha valakinek ez a feladat nem sikerült, akkor igen súlyos következmények elé kellett néznie.¹¹ A XXI. századi embereknek furcsának tűnhet egy ilyenfajta aggodalom a becsület elvesztéséért, azonban a görög-római kultúrában ez egy igen vitális kérdés volt. A közhivatalokat betöltők esetében a becsület elvesztése azt jelentette, hogy többé már nem viselhettek semmilyen nyilvánossággal járó hivatalt. Annak érdekében, hogy akár az uralkodók, akár más szereplők a politikai életből elnyerjék a néptől a kívánt megbecsülést, egyfajta sajátos programot indítottak. Ezt kegyes adományozások formájában tették, amelyhez a fedezetet saját vagyonukból biztosították. A mai szakirodalom erre a tevékenységre az euergetizmus kifejezést használja.

Az „euergetizmus” egy neologizmus, amelyet a modern kor történészei honosítottak meg az ókori művelődéstörténeti munkák során. A kifejezést André Boulanger használta először még a XX. század elején. A görög fogalom lehetséges magyar megfelelője a jótékony-ság, amire már tanulmányunk címe is utal, azonban nyilvánvaló, hogy a fogalom kiegészítő magyarázatra szorul. Az euergetizmus kérdéskörében úttörőnek számít Paul Veyne „Le pain et le cirque” című munkája, amelyben kitér a polgári elithez tartozó személyek egyes településeknek tett jótéteményeiről, amelyek révén orvosolták az adott közösség néhány problémáját. Azonban ezekért a jótéteményekért olyan formán várták a hálát, hogy a közösség nyilvános megbecsülésében részesültek. A hivatalok betöltéséért fizetni kellett (gör. timé, lat. summa honoraria), azokért nem járt fizetés, és a hivatal betöltőinek kötelességük volt saját anyagi forrásaikból az euergetizmust gyakorolni. Veyne ezt a magatartást a következőképpen foglalja össze: privát nagylelkűség nyilvános haszonért. A jelenség felkutatásában elsősorban az epigráfia, vagyis az ókori kemény felületbe vésett feliratokkal foglalkozó tudományág tud segítséget nyújtani, mivel számos olyan felirattal rendelkezünk, amelyekben városok, közösségek fejezik ki hálájukat jóttevőjükért.¹²

11 Ergaver, Angelika: *Mediterranean Values: The Honour and the Shame of Hospitality*. *Europske studije - European Studies* 2015, 1, (2), 111-113.

12 Lomas, Kathryn - Cornell, Tim: *Bread and circuses. Euergetism and Municipal Patronage in Roman Italy*. Routledge, London - New York, 2003, 1-2.

Az ókori feliratokon számos esetben fordul elő az „euergetes” szó; ezek azon személyeket örökítik meg és részesítik hosszas méltatásban, akik valamilyen tettekkel városukat fejlesztették, az adott település életét megkönnyítették vagy legalább egy rövid ideig tartó kedvezménnyel járultak hozzá a fejlődéséhez.¹³

Ahogy az a legtöbb kutatási területen nyilvánvaló, az euergetizmus kérdésköre esetében is tény, hogy a vizsgált jelenség nem írható le egy rövid meghatározással, mivel a számos tényező komplex elemzést igényel. Az euergetizmus elsődleges magyarázata egy bizonyos ethosz, a becsület-szégyen mentalitás, amely tiszteletre méltó magatartást követelt az elittől, illetve a philantropia, az emberbaráti magatartás erénye.¹⁴ Az euergetizmus egyszersmind a társadalmi hierarchia és rend fenntartásának eszköze is volt.¹⁵ Az ókori Rómában bevett politikai eszköz volt a népesség nagy erejének féken tartására az úgynevezett „panem et circenses” elv; ez nem egyezik teljesen a tanulmányunk későbbi részében tárgyalt építkezési politikával, de annyiban vannak hasonlóságok, hogy a kenyérosztás és játékok megrendezése vagy a középületek megépíttetése révén a politikai elit elérte, hogy sokkal kevesebb lázongás és elégedetlenség alakuljon ki. A következő két tényező szoros összefüggésben áll egymással. Zuiderhoek szerint az euergetizmus gyakorlása egy politikai fegyvertény is volt az elit számára, amely révén propagálhatta saját politikáját és megkaphatta a lakosok elismerését. Ez az elismerés az ókorban nagyon nagy jelentőséggel bírt. A kölcsönöség jegyében hálából a nagylelkű adományért a közösség elismerése külső tanúságát adta: szobrot állítottak fel a közterületen a jótévő számára, feliratot állítottak, amely felsorolta jótéteményeit vagy koszorút, mellszobrot ajándékozott a közösség, esetleg egy ünnepséget szerveztek az ő jóakarójuk számára.¹⁶

13 Zuiderhoek, Arjan: *The politics of munificence in the Roman Empire*. Cambridge University Press, New York, 2009, 6-9.

14 Gehrke, Hans-Joachim: “Euergetism”. In: Hubert Cancik – Helmuth Schneider (ed.): *Brill’s New Pauly*. https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/*-e404490 (2020. 01. 10.)

15 Zuiderhoek: 9.

16 Zuiderhoek: 9-11.

Az evangéliumok példái az anyagi javak használatáról

Az Újszövetségben a leggyakrabban a *πτωχός* kifejezést használják a szegénység leírására. Ez a kifejezés huszonnégy helyen szerepel az evangéliumokban, illetve négyszer használja a Jakab levél szerzője is. A használt görög szó elsősorban azokat a személyeket jelölte, akik alamizsnára szorultak és általában a társadalom peremére kerültek valamilyen okból kifolyólag. Lukács evangéliuma a legtöbb esetben, ahogy arra majd alább még kitérünk, a *πτωχοί* szó ellentétéként használja a *πλούσιοι* kifejezést, amely a gazdag személyt jelöli. Az evangélisták közül Lukács konkrétan a szegénységről beszél és az általa használt kifejezések általában konkrét személyekre is utalnak, ezzel szemben Máté azt inkább spirituális síkra helyezi, de nála sem tűnik el teljesen a szegénység szociális mivolta, azonban az kisebb jelentőséggel bír nála.¹⁷

A történeti Jézus a mi konkrét világunkban élt, és kapcsolatban állt annak anyagi adottságaival is, így elengedhetetlenül a gazdasági folyamatokkal, a kereskedelemmel és a társadalom vagyoni helyzetével is foglalkozott, ahogy azt tanítói tevékenysége is mutatta. Az első parancsolat alapján egyedül Isten az, aki imádható, de a bűnbeesés óta fennáll a veszélye, hogy valaki az anyagi világ valamilyen tárgyát, eszközét, egy személyt kezd el „isteníteni” és ezáltal kizárja a transzcendens világgal való kapcsolatot az életéből. Jézus nem egy földi mennyországot hozott létre, illetve a tanítványainak jeleként kellett részt venniük a világ életében, így az anyagi javaktól is függetleníteniük kellett magukat, hogy hitelesen tudják átadni a tanítást. Természetesen maga Jézus sem ítélte el az anyagi javak létét, hanem az azokhoz való helytelen hozzáállást, illetve helytelen

17 Hamel, Gildas: *Poverty and Charity in Roman Palestine*. University of California Publications: Near Eastern Studies, 23, 1990, 205; Pecsuk Ottó: *Interpreting and Translating Ptochoi tó Pneumati*. In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 299.

felhasználásukat ítélte el erőteljesen. Egyfajta reformot hozott már a saját korában is az anyagi javakhoz való viszonyulás tekintetében, ezért is fontos áttekinteni, hogy az evangéliumokban milyen részek jelzik ezt a hozzáállást, amely akár még kora társadalma számára is igen meredek volt. Tanításának mintegy középpontját képezi a szabadság, az igazság és a szeretet kihangsúlyozása, mint olyan elemek, amelyek nélkül nem valósítható meg az Isten és embertársak iránti odaadó élet.¹⁸

Jézus tanításában az egyik legfontosabb helyet foglalják el a szegények, és az ő útjuk az üdvösség felé, illetve a róluk való gondoskodás is komoly elvárása Jézusnak a tanítványoktól. Jézusnak is voltak ismeretei a korabeli gazdasági viszonyokról, akár Szent József ácsműhelye révén, ahogy az tükröződik a tornyot építő ember történetében, illetve Jézusnak és a tanítványoknak is voltak támogatóik és valamilyen formában pénzük is, amit Júdás kezelt.¹⁹ Ezenkívül az adózással kapcsolatos epizód is tovább erősíti azt a tényt, hogy Jézus jól tájékozott volt a kor gazdasági világában, azonban a hangsúlyt mindig Istenre fektette.²⁰

A tornyot építő ember példázatában (Lk 14,28-30) is felsejlik az, hogy Jézusnak az ácsműhelyben való dolgozás révén volt a gazdasági beszerzésről, a pénzügyek intézéséről megfelelő ismerete. Ezt bizonyítja az is, hogy a Lukács evangéliumában megjelenő részben milyen pontos leírást ad hallgatóságának a gazdasági ügyletekkel kapcsolatosan. A vidékre jellemző, hogy a szőlősökbe a vincellérek tornyot szerettek volna építeni, mert annak kettős funkciója révén egyszerre lehetett lakás, ahol munkaidőben a gazda és a munkások lakhattak, ugyanakkor biztonsági szerepet is betöltött azáltal, hogy a magasabb épületről lehetett felügyelni a területet, így előre látni az érkező tolvajokat és állatokat is, és ezáltal megelőzhetővé

18 Kránitz Mihály: *Bevezetés. Jézus és a pénz*. A pénzről szóló keresztény felfogás az evangéliumokban. In: Katona Klára (szerk.): *A piac és az állam az ember szolgálatában* (?) Pázmány Press, Budapest, 2018, 16-18.

19 Kránitz: 18-20.

20 Nutzinger, Hans: *Die Wirtschaft in der Bibel*. Volkswirtschaftliche Diskussionsbeiträge, No. 59, Universität Kassel, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften, Kassel, 2004, 6.

vált az ültetvény megrongálása. Annak ellenére, hogy Jézus tanítványi körében nem találunk szőlősgazdákat, minden bizonnyal ők is jól ismerték a korabeli gazdasági helyzetet és tudták, hogy egy ilyen vállalkozás nem kevés pénzzel jár. Ugyanakkor a példázatban megjelenik az is, hogy ha valaki előzetes mérlegelés nélkül fog neki az építkezésnek és kiderül, hogy nem megfelelően mérte fel anyagi helyzetét, akkor a társadalom megvetéssel fogja fogadni a későbbiekben. Tehát megint előkerült a becsület-szégyen kérdése a befektetések kapcsán. Megjegyezhető, hogy Jézus tanításába szervesen illeszkedik a pénz helyes használatáról való tanítás azáltal, hogy a konkrét eset tanulságai egész sor gyakorlati alapelvet is állíthatnak a tanítványok számára, akik döntéseik előtt megfontoltan kell cselekedjenek, nehogy ők is azok kategóriájába kerüljenek, akiket a társadalom egyfajta megvetéssel fogad elhamarkodott döntésük miatt.²¹ Ugyanúgy az elemzett szövegrész után egy másik, de szerkezetében és felépítésében nagyon is hasonló példázat következik, amelyben a háborúba készülõ király a fõszereplõ, és õ is ugyanúgy cselekszik, mint az a bölcs gazda, aki számvetést tesz cselekvései elõtt.

Lukács evangéliumában nem sokkal a tornyot építõ gazda, illetve a csatába vonuló uralkodó példázata után találjuk a ravasz vagyongazdálkodóról, vagy más helyeken a hamis sáfárról szóló példabeszédet (Lk 16,1-12). Ennek az evangéliumi történetnek két szereplõje van. Egyrészt a gazdag ember, aki bizonyára külföldi származású volt és nem is tartózkodott birtokán, hanem kiadta azt egy vagyongazdálkodónak. Ez ismert szokás volt a korszakban, erre már utaltunk a társadalmi szerkezet tárgyalásakor is. Annak ellenére, hogy nagy önállósága volt az egyes vagyongazdálkodóknak, azok valamilyen formában mindig elszámolással tartoztak a földesúrnak. A történet szerint ismeretlen személyek bepanaszolták a vagyongazdálkodót, hogy az nem megfelelően gazdálkodik a vagyonnal, sőt eltékozolja azt. Ekkor a gazdag ember kérte az adósleveleket, számlákat és más bizonyító okmányokat, hogy megbizonyosodjon vagyona eltékozlásáról. A 3-4. versben nagyon jól kivehető, hogy a vagyongazdálkodó valóban nem a

21 Stöger, Alois: *A Lukács-evangélium.* (ford. Szabó János) Prugg, Eisenstadt, 1975, 236-237; Tinsley, E. John: *The Gospel According to Luke.* University Press, Cambridge, 1965, 154-155.

megfelelő célokra használta fel a rá bízott vagyont, ezért kétségbe esik, mert szégyenfolt kerül az ő becsületére, többé nem kerülhet ilyen magas pozícióba, és a munkára is képtelen. A koldulás pedig számára szégyenteljes állapotot jelent. Gondolatai arra vezetnek, hogy amíg még státusa megengedi, addig megpróbálja eddigi tevékenységét a saját javára fordítani. Ezen gondolatának eredményeképpen behívta urának adóseit, és az adóslevelek módosításával elengedte azok tartozását. A szövegek alapján az egyik adósnak száz korsó olajból elengedi felét. Ez akkoriban több mint 180 liter olajat jelentett. A másik adósnak pedig a száz véka búzából elenged huszat, vagyis nagyjából 110 mázsának megfelelő búzát. A két engedmény összege egyenként 500 dénárba rúgott a kutatások alapján, tehát nem kis összegről van szó, ha figyelembe vesszük, hogy egy nap-számos napi díja egy ezüst dénár volt. A példabeszéd folytatásában olvashatjuk, hogy az úr megdicsérte intézőjét. Itt azonban a jézusi példabeszédben nem a vagyongazdálkodó erkölcstelen viselkedése az, amely elismerést kap, hanem az a merészség, amely által a jövőbe tekint és a nem meghatározott időben eljövő, de közelgő ítélet előtt szerez magának a jócselekedetek révén elismerést. Ez a példabeszéd mindenképpen eszkatologikus felhívás már a tanítványok számára is. Okosak kell legyenek és gondoskodniuk kell a végső órában az örök jövődjükről. Nem minden tekintetben okosabbak az e világ fiai a világgosságnál. Az kétségtelen, hogy a földi ügyek intézésében akár még lelkiismeretük elfojtása révén is képesek saját hasznukat szem előtt tartva cselekedni és elérni kitűzött céljaikat. Ez azonban nem elegendő. Krisztus tanítása szerint az a hű szolga, aki készen áll ura eljövételére és nem fél tetteinek megítélésében.²²

A harmadik szentírási rész, amelyet elemezni fogunk, az Újszövetségben úgy szerepel, mint a gazdag emberről szóló elbeszélés (Mk 10,17-22), azonban erről csak a részlet végén szerzünk tudomást, addig nem említődik még származása és neve sem az illetőnek. A jó mester megszólítást Jézus azzal hárítja el, hogy egyedül Isten a jó és neki jár ki a dicséret. Ez a jelenet értelmezhető az Isten Fia kilétét előtérbe helyező „Márk-féle” pedagógia eredményeként is.

22 Stöger: 251-253; da Spinetoli, Ortensio: *Lukács. A szegények evangéliuma.* (ford. Turay Alfréd) Agapé, Szeged, 1996, 512-516.

A párbeszéd végig egy tanár-diák, egy kérdezz-felelek sémába illeszkedik, ahol Jézus próbálja rávezetni a hozzá folyamodó személyt fő kérdésének megválaszolására. A párbeszédből kiderül, hogy a gazdag ember életében megtartotta a parancsokat. Jézus a parancsolatok közül azokat idézi fel, amelyek az emberek közti kapcsolatokra utal. A válasz alapján a gazdag megtartotta mindezen parancsolatokat már ifjú kora óta, tehát igen nagy gondot fordított arra, hogy a körülötte levőkkel bensőséges kapcsolatot alakítson ki. Ez a válasz elnyerte Jézus szimpátiáját is, és meghívta tanítványi körébe, kérve a vagyona eladását és annak szétosztását a szegények között. Ekkor fordulat történik az elbeszélésben és kiderül, hogy az ember, aki Jézussal találkozott, igen elszomorodott, mert igen nagy vagyona volt. A görög szövegben a κτήμα²³ szó szerepel, amely konkrétan utal arra, hogy a vagyon valószínűleg valamilyen tulajdonra, elsősorban földtulajdonra, telekre és az abból nyert jövedelemre vonatkozott. Látható tehát, hogy Jézus a tanítói évek alatt odafigyelt arra, hogy tanítványai képesek legyenek feladni korábbi életüket Isten követéséért és azt se sajnálják, ha vagyonukat kell odaadják a szegényeknek, amely Jézus igehirdetésének egyik központi témája. Az elemzett evangéliumi részt Jézus tanítása követi, amelyet csak tanítványainak mond el, és ebben is jelzi a gazdagság veszélyét és azokat a gátakat, amelyeket a vagyon támaszt az örök életre való jutás kapujába.²⁴

23 <https://ujszov.hu/text?corpus=2&book=202&chapter=10&verse=17#!20201002200120> (2020. 01. 10.)

24 Harrington, Daniel J: *Evangélium Márk szerint*. <http://www.biblia-tarsulat.hu/kommentar.html> (2020. 01. 11.); Weber, Josef: *28. Sonntag im Jahreskreis (B): Mk 10,17-30*. http://www.perikopen.de/Lesejahr_B/28_iJ_B_Mk10_17-30_Weber.pdf (2020. 01. 10.); Zamfir Korinna: *Újszövetségi exegézis*. Mega, Kolozsvár, 2014, 101-103. Az elemzés során nem tértünk ki részletesen a másik két szinoptikus evangéliumban található hasonló történetre (Mt 19,16-30; Lk 18,18-30), de azok is hasonló struktúrára épülnek és a mondánivaló is megfelel a Márk által közölt részletnek.

A Jakab-levél tanítása az anyagi javakkal kapcsolatosan

Az evangéliumi részek után nem a páli teológiával folytatjuk elemzésünket. Ez annak tudható be, hogy a Jakab-levél szoros kapcsolatot mutat a Jézus-hagyománnyal, és sokkal több közös érintkezési pont is felfedezhető az amúgy rövid terjedelmű levél és az evangéliumokban megfogalmazott tanítások között. Több tíz evangéliumi vers témája, motívuma ismerhető fel a Jakab apostolnak tulajdonított levélben. Szó szerinti egyezés egyáltalán nem található a levél és az evangéliumok között, azonban nagyon is sokatmondó az a tény, hogy az összképet tekintve igenis sok a hasonló kifejezés, ugyanakkor az evangéliumokból is idéz a levél szerzője, és megtalálhatók hasonló témaválasztások is. Pontosan a legutoljára említett közös témaválasztások azok, amelyek a leginkább megalapozzák a közös forrás meglétét. A szakirodalom ezt a Q-forrásként jelöli meg, azonban a kutatások alapján az is elmondható, hogy a Jakab-levél szerzője az említett forrás még a lejegyzés előtti változatát ismerhette, annak betudva, hogy különböző helyeken különböző formában idézi vagy Lukácsot, vagy Mátét. A témaválasztások közös vonásai Czire Szabolcs kutatására alapozva a következők: alázatosak és marginalizáltak kedvező helyzetének kinyilvánítása, státusreverzió, eszkatológia és végső státusreverzió, radikális tanítványi magatartás, Isten irgalmassága az ítéletben, Istenre hagyatkozás, hatékony imádkozás.²⁵

A kutatók között nincs egyetértés sem a keletkezés, sem a szerzőség kapcsán. Kutatási témánk szempontjából kevésbé releváns a szerzőség kérdése, illetve az, hogy mikor keletkezett a levél, azonban annyit fontos kihangsúlyozni, hogy inkább az I. század vége felé keletkezett műről beszélhetünk, vagyis Jeruzsálem pusztulása után, és a szerző nem maga Jakab, az Úr testvére, hanem egy olyan

25 Czire: 76-77; Batten, Alicia J: *The Jesus Tradition and the Letter of James*. Review and Expositor, 108, Summer 2011, 382-383.

ismeretlen szerző, aki Jakab tekintélyét szerette volna felhasználni a leírtak megerősítésére, illetve lehetett Jakab egyik tanítványa is. A levél megírója jártas volt a görög nyelvben és a retorikában is, amely egy olyan nyelvezetet eredményezett, amely nem mentes szónoki fogásoktól és a gazdag szókincs használatától.²⁶

Már Luther Márton korától kezdve olyan értelmezések is napvilágot láttak, amely alapján a Jakab-levél szemben áll a páli teológiával, elsősorban a megigazulástannal. Témánkat ez a kérdés nem érinti jelentősen, ezért megelégszünk annak leszögezésével, hogy maga Pál apostol is fontosnak tartotta, hogy a hit általi megigazulás eredménye láthatóvá kell váljon a szeretet tettei révén.²⁷ Kutatásunk szempontjából is releváns különbség a Jakab-levél és a páli levelek között abban mutatkozik meg, hogy előbbi nem egy jól körülhatárolt közösséghez szólt, hanem ahogy a későbbiekben nevezték, katolikus levélként sokkal általánosabb megfogalmazásokat találunk benne és így lehetővé vált, hogy a korabeli terjesztési gyakorlat révén minél több közösséghez eljusson ez a levél, és a benne megfogalmazott tanítás termékeny talajra találjon a keresztények között. A levélben hangsúlyosan jelen van a mindennapokban való helytállásra való nevelés, így az anyagiakkal való kapcsolat is egy olyan téma a levélben, amelyre útmutatásokat és eligazításokat találunk.²⁸

Az ősegyház egyik sajátos konfliktusa jelenik meg Jakab apostol levelében, amelynek középpontjában a szegénység és a gazdagság áll. Ez a konfliktus egyaránt vallási és ideológiai töltettel is bírt, mivel az őskereszténység korában a társadalmi problémák nem tisztán politikai jelentőségűek vagy szociális kérdések voltak, hanem ugyanúgy vallási kérdések is, ami annak tudható be, hogy a vallás és a politika nagyon szorosan összetartozott, bármennyire is nehéz azt a mai kor embereinek elképzelni. A szegénység és gazdagság

26 Kocsis Imre: *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába*. II. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2016, 196-198; A szerzőség kérdését illetően bővebben lásd: Williams, Ronald Ralph: *The Letters of John and James*. University Press, Cambridge, 1965, 75-83.

27 Kocsis: *Bevezetés*. II. k., 196-198.

28 Linton, Gregory: *The Letter of James: Practical Wisdom for everyday Life*. (2016), 1-4. https://www.academia.edu/30863910/The_Letter_of_James_Practical_Wisdom_for_Everyday_Life (2020. 01. 11.)

problémája konkrétan a Jk 2,1-9-ben jelenik meg, és a következőkben ezt a részletet elemezzük mélyrehatóbban.²⁹

Az említett versrészlet nagyon jól szimbolizálja az ősegyház már említett konfliktusának (gazdagok és szegények helyzete) természetét. A 2,1 versnek a legjobban találó magyar fordítása az eredetihez a következő: „Testvéreim, nem lehet a személyválogatás állapotában a mi dicsőséges Urunk, Jézus Krisztus hite bennetek”. Ennek értelmében azok, akik már megkeresztelkedtek és elköteleződtek Jézus mellett, nem tehetik meg azt, hogy a szegény és gazdag betérők között hierarchiát állítanak fel a vagyonosabb javára és diszkriminálják azt a személyt, akinek nincs komoly anyagi háttere. Egy ilyen szituációt vázol fel a Jakab-levél második fejezetének első kilenc verse is. A gyülekezetre használt görög kifejezés itt nem az istentiszteletre összegyűlt közösséget jelöli, hanem valamilyen más gyülekezeti találkozóra, tehát egy olyan esemény a történet háttere, amely a korabeli társadalmi viszonyokat is tükrözi. A kutatás megosztott abban, hogy a két látogató a közösség tagja volt-e vagy sem. Azok a szakemberek, akik arra hajlanak, hogy a személyek a közösség tagjai voltak, azt hozzák fel érvként, hogy a leírt helyzet egy törvényszéki esetet ír le, amikor két gyülekezeti tag pereskedik egymással. Egy másik érv ezen irányba arra hivatkozik, hogy a vagyonos támogatói a közösségeknek meglátogathatták a támogatottakat. Sokkal tarthatóbb az az érv, hogy itt két olyan személyről van szó, akik nem tartoztak a gyülekezethez. Közvetlenül erre utal az is, hogy idegenekként mutatja be őket a szöveg. A szakirodalom azt is feltételezi, hogy itt a gazdag betérő egy patrónus lehetett, aki az ő mentoráltját kísérte el, ezzel is erősítve saját reputációját a korabeli becsület-szegyeny toposz kapcsán, ahogy arra már korábban is reflektáltunk.³⁰

A gazdagot a levél szerzője külső ismertető jegyei alapján mutatja be mint aki arany gyűrűt, és fényes ruhát hord, de azután szinte rögtön átvált egy általános társadalmi csoport bemutatására a szereplő által, vagyis azok ismertetésére, akik törvény elé viszik a keresztényeket. A szegények megnevezésére a jézusi hagyományból átvett *ptókosz* szót használja, illetve itt is egy általánosabb,

29 Czire: 69.

30 Czire: 78-80.

társadalmi csoport leírására használja, azok, akiket a társadalom peremére szorítottak azáltal, hogy akár még keresztények is a személyválogatás révén a lehetséges patrónusokat keresik és nem veszik tekintetbe Jézus tanítását az örök élet viszonylatáról, ahol már nem lesznek jelen a gazdasági és társadalmi különbségek, ahol nem az evilági rend szerint fogják majd megítélni az egyéneket. Fontos kitétel, hogy Jakabnál a kérdés elsősorban vallási téren kerül megvilágításra, és így kell értelmezni a gazdagok és szegények pártolása közti ellentétet is. Egyedül ebben a szentírási részben szerepel ember-ember közti viszony leírására a személyválogatás igei alakja.³¹

A Jakab-levél egy másik olyan része, ahol a gazdagság elleni morális tanításról olvashatunk, az az utolsó fejezet első három verse. Ez a része a levélnek a Q forrásban is fellelhető hasonló témát dolgoz fel, amikor a gazdagok hamis bizakodását ítéli el a vagyon halmozása révén és azzal, hogy nem törődnek a hamarosan közelgő ítélettel. Továbbá a második fejezethez hasonlóan itt is megjelenik, hogy azok, akik a társadalom felsőbb rétegeihez tartoznak, elítélik az igazakat, illetve a munkásoktól megvonják a nekik járó bért. Ezzel a kijelentéssel a szociális igazságtalanság, akár a rabszolgotartás elleni beszéd is kiolvasható a sorok közül.³²

A páli teológia megnyilatkozásai az anyagi javakról

Georgi 1992-ben még azt jegyezte meg, hogy az egyház, a teológia és maga a biblikus kutatás sincs tudatában annak, hogy a hiteles páli levelekben az egyik legjobban kifejtett reflexiót találjuk a pénz áramlásáról a korabeli társadalomban. Pál leveleiben található gazdasági elgondolások és az anyagi javakra vonatkozó megjegyzései természetesen a mai gazdasági formákhoz egyáltalán nem igazíthatóak. A kritikus gondolkodás megköveteli, hogy a páli levelekben szereplő gondolatokat, amelyek valamilyen formában a gazdasághoz

31 Czire: 80-83.

32 Batten: 387.

tartoznak, azokat politikai és vallási szempont alapján is elemezzük, mivel a korban a gazdaság szorosan összefüggött a politikai és vallási élettel egyaránt. Pál missziós tevékenysége Kis-Ázsia urbánus világában történt, míg ezzel szemben Jézus a palesztinai zsidóságnak hirdette az evangéliumot, amely elsősorban rurális vidéken élt, és ahol az emberek is szegény körülmények között éltek. A páli misszió egy jól kifejlett világban, a poliszok világában zajlott, ahol a gazdasági ismeretek is sokkal előrehaladottabbak voltak. Mindezen tényeknek is következménye, hogy Pál levelei nem ellenségesek az anyagi javakkal, a gazdasági rendszerrel, a tőke gyűjtésével, a befektetéssel. A megtérők számára nem írja elő, hogy korábbi foglalkozásukat abba kellene hagyni, hanem elsősorban azokhoz való morális hozzáállást javasolja, illetve a keresztényekre jellemző életmód átvitelét kéri a munka idejére is. Ezenkívül a helyi jómódú személyek közül is csatlakoznak már a páli közösségekhez, de ez a szám elenyésző. Erastus a város vagyonát kezelte például a Róm 16,23-ban.³³

A parúzia késése is közrejátszott, hogy Pál azt tanácsolja a közösségek tagjainak, maradjanak meg foglalkozásukban és legyen meg az önfenntartásuk. Ő is folytatta korábbi tevékenységét, miután elkezdte apostoli munkáját. Erről tanúskodik az ApCsel 18,3, továbbá az 1Tessz 2,8-9-ben az is megjelenik, hogy maga Pál és munkatársai dolgoznak azért, hogy ne legyenek terhére a helyi közösségnek addig, amíg ott hirdetik Isten evangéliumát. Barry Gordon erre a szentírási részre alapozva állapítja meg azt, hogy Pálnak mennyire fontos volt az önfenntartás mikroszinten. A 2Kor 9,8 arra hívja fel a közösségek figyelmét, hogy az autarkeia révén elegendőt ad Isten mindenkinek, ami az élethez szükséges. Ezt Pál az adakozás kapcsán írja, ahol magasztalja a bőkezű adakozót, és bátorítja a keresztényeket az adakozásra, bízva Isten bőséges jutalmában. Az önfenntartás módja azt is elősegíti, hogy a keresztény közösségek képesek legyenek elhatárolódni a rituális bűnösségtől és ezáltal tovább folytathassák munkájukat. A korabeli társadalom igen jelentősen kiélezte a becsület és szegényen kérdését, és ennek kapcsán ha valaki nem volt képes

³³ Gotsis, George – Drakopoulou Dodd, Sarah: *Economic Ideas in the Pauline Epistles of the New Testament*. *History of Economics Review*, 35, 2002, 18-29.

fenntartani saját családját a megfelelő módon, akkor az is magával vonta a szégyent.³⁴

Hozzá tartozik Pál tanításához az is, hogy az igehirdetésért nem fogad el anyagi támogatást, egyetlen esetben, a Fil 4,15-19 alapján adományt kap a közösségtől, ezt hálásan köszöni és kifejezi, hogy megvan mindene, ami szükséges. A filippiekhez írt levél említett szakasza körül a kutatók több lehetséges interpretációt is felvázoltak. C. H. Dodd az 1Kor 9, 15-18-ra hivatkozva állítja azt, hogy Pál ebben a levelében megpróbálja álcázni zavarát azzal kapcsolatban, hogy mennyire nem kívánt ő pénzbeli adományokat kapni. A Filippi levélben használt terminológia a korabeli gazdasági nyelvezetből volt kölcsönözve, ezért is hangsúlyozza Dodd, hogy ezáltal Pál azt próbálta meg magyarázni, hogy a kapott adomány egy kereskedelmi ügyletnek a tárgya és nem az ő igehirdetéséért jár. A *δόσεως*³⁵ és a *λήμψεως*³⁶ szavak valóban olyan kifejezések, amelyeket a kereskedelmi nyelvezetben használtak a görög világban. Az adás és a kapás itt kölcsönösséget feltételez, tehát az árucserre lebonyolítására is használták, illetve az adás görög szó jelentése mögött meghúzódik az az elgondolás is, hogy ez a cselekedet az ajándékozottat arra sarkallja, hogy ő is viszonzza a kedvességet. Dodd értelmezésével szemben Peterman pontosan az utóbbi összefüggésből kiindulva azt emeli ki, hogy Pál azért használhatta az elsősorban gazdasági kifejezéseket, mert azok az egymással szembeni kötelezettséget is jelölték. Peterman szerint pontosan ez történik a Filippi levél ide vonatkozó részében is, ahol Pál a közösségtől kapott ajándékokra sajátosan keresztény adománnyal válaszol, és az Úr bőkezű áldását ígéri meg számukra, ezáltal is biztatja őket, hogy adományaik gyümölcsét kamatoztassák a saját javukra.³⁷

A páli teológia egy másik, kutatásunk szempontjából igen jelentős eleme az önállóság, elsősorban az anyagi javak terén mutatkozó jelentéstartalom szerint. Az igazi gazdagság ebben a tekintetben az

34 Gotsis – Drakopoulou Dodd: 19-21.

35 <https://biblehub.com/greek/1394.htm> (2020. 01. 10.)

36 <https://biblehub.com/greek/3028.htm> (2020. 01. 10.)

37 Barnet, John: *Paul's Reception of the Gift from Philippi*. St Vladimir's Theological Quarterly, 50:3, 2006, 225-228.

anyagi javaktól való függetlenedés, abban az értelemben, hogy boldog élet élhető luxuscikkek, illetve nagy vagyon nélkül is. Fentebb már röviden érintettük a görög filozófia azon vetületét, amely az önállósággal foglalkozik, és erre az autarkeia kifejezést használták a korabeli gondolkodók. Az autarkeia kifejezést szinte lehetetlen ma-gyarra egyetlen szóval fordítani, legközelebb az a meghatározás áll, hogy a külső, anyagi világtól a személy képes elhatárolódni olyan értelemben, hogy az nem befolyásolja az ő boldogságát, illetve képes alkalmazkodni a nehéz anyagi körülményekhez is. A görög filozófiai iskolái között sem volt azonos az autarkeia értelmezése. A cinikusok például radikálisan álltak hozzá a kérdéshez, és ezáltal ők kivonták magukat a közösségi életből is. Ezzel szemben a sztoikusok nem vontak ki a társadalomból annak ellenére, hogy ők is nagyra tartották az önállóság eszméjét. A páli levelekben is előfordul a kifejezés, így például a Fil 4,11-ben és az 1Tim 6,6-ban. Nehéz megállapítani, hogy Pál kapcsolatban volt-e a görög filozófia előbb említett iskoláival, de a levelekben előforduló részek azt bizonyítják, hogy bizonyára hatottak az ő gondolatvilágára is a görög filozófia egyes tételei.³⁸

Pontosan az 1Tim 6,9-10 az a rész, amely ezen tanulmány központi kérdéskörét is felveti, de ugyanakkor magában a páli teológiában is több kérdést vet fel. A szakirodalom alapján elmondható, hogy ez az a levélrész a páli iskolából, amely szemléletében közelít a szinoptikusok, illetve a Jakab-levél hozzáállásához az anyagi javak kapcsán. Ezért is érdekes kérdés, hogy az eredeti páli levelek és a deutero-páli levelek, illetve a pasztorális levelek mennyiben térnek el egymástól ilyen gondolati síkon is. Szerintük az anyagi javak halmozása elhomályosítja az egyén ítélőképességét és már nem lesz többé Krisztus-követő, hanem pontosan az anyagi javak bálványozásának a veszélye áll fenn.

A pénz, illetve a pénz gyűjtése, halmozása kapcsán elmondható, hogy a proto-páli levelek azok, amelyek nem ítélik el az anyagi javak gyűjtését. Ez azzal is bizonyítható, hogy Pál gyűjtést szervez a jeruzsálemi közösségnek, amely nagyon jól szimbolizálja az egyház

³⁸ Zamfir Korinna: *The Love of Money is the Root of all evils. Wealth and the well-to-do in 1 Timothy*. In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 421; Gotsis - Drakopoulou Dodd: 27.

egyetemességének egyik korai kialakulási fázisát is. Továbbá ahhoz, hogy egy településen az adott keresztény közösség tagjai képesek legyenek adakozni, logikusan rendelkezniük kellett valamennyi fölösleges vagyonnal, mivel a páli levelek, az önfenntartásra is hangsúlyt fektetnek, ezért nehezebben elképzelhető az, hogy a görög-római kultúra városaiban a hívek vagyonszociális közösségben éltek volna. Ez is alátámasztja azt a tényt, hogy az első páli közösségekben nem álltak negatívan az anyagi javak gyűjtéséhez. A gyűjtés kapcsán a 1Kor 16,2-ben kifejezetten a korabeli kereskedelmi terminológiát használja.³⁹

A Timóteushoz írt első levél nem tartozik az autentikus páli levelek közé, azonban a benne szereplő tanítás az anyagi javakhoz való hozzáállásról annyira markáns, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni ezen tanulmány esetében sem. A levél hatodik fejezetében a következő részletet olvashatjuk: „Minden baj gyökere ugyanis a pénz utáni sóvárgás”. Az idézett rész mindenképp arra utal, hogy a gondok a társadalom pénzsóvárgásából erednek. Ezt a *φιλαργυρία* görög szóval jelöli, amely valóban azokat a személyeket jelöli meg, akik az anyagiak halmozásával vannak elfoglalva. Azonban nem sokkal később, ugyanezen fejezetben, a 17-19 versekben a gazdagokat arra buzdítja a levél szerzője, hogy adakozás és bőkezűség révén szerezzenek maguknak alapot az igaz élet elnyerésére. A társadalmi szerkezetéről szóló fejezetben már leírásra került az euergetizmus gyakorlatának a mibenléte. A Timóteushoz írt levél utóbb említett két versében pontosan erre a gyakorlatra való felhívást lehet felfedezni. Ugyan nem konkrétan az euergetes szó szerepel, hanem a *εὐμεταδότους*,⁴⁰ amely ugyanakkor bőkezűt jelent, tehát nem áll messze a két fogalom jelentése egymástól. Ezek alapján az is elmondható, hogy a levél szerzőjének a vagyonhoz való hozzáállása ambivalens, mivel először úgy jelöli meg, mint minden baj forrását, ugyanakkor néhány verssel később arra buzdítja a gazdagokat, hogy adakozzanak. Természetesen az ambivalencia feloldható azáltal, hogy a szerző szociális érzékenysége arra indítja, hogy a szegények megfelelő támogatása érdekében még a gazdagok is felhasználhatók

39 Gotsis - Drakopoulou Dodd: 24-25.

40 Vö. https://biblehub.com/greek/eumetadotous_2130.htm (2020. 01. 11.)

és a vagyon kikerül a teljes megvetettség árnyékából azáltal, hogy megfelelő elosztás révén a társadalom peremére szorultakat sikerül megmenteni. Továbbá a 17. versben arra is utal a levél írója, hogy az evilági vagyon teljesen bizonytalan és nem érdemes abba fektetni minden reménységet. Ezzel is csak hangsúlyozza azt az elgondolást, hogy az evilági javak minden esetben az egyének fenntartását szolgálják és nem azt, hogy egyeseknek hamis biztonságot nyújtsanak.⁴¹

Következtetések

Röviden felelevenítjük kezdeti hipotézisünket: az újszövetségi szentírási részek, mivel egy kánon alapját képezik, ezért egy adott kérdésben ugyanazt az álláspontot képviselik. A kutatások alapján kijelenthető, hogy ugyan az újszövetségi iratokban megjelenő elgondolásokban vannak különbségek, de összességében az irány ugyanaz, mindegyik szerző az anyagi javakhoz való helyes hozzáállás elveit akarja átadni a közösségeknek. A különbségek inkább a sajátos megfogalmazásokban és szóhasználatban figyelhetők meg. További eltérés a különböző társadalmi rétegekhez való hozzáállásban figyelhető meg. Az evangéliumok szerzői és Jakab inkább a szegények helyzetének megváltoztatására összpontosít és olyan példákat ír le, amelyek arra ösztönzik a vagyonosabb személyeket, hogy egyre inkább felfigyeljenek a szociális igényekre. Pálnál valamivel másabb az összkép. Ez betudható annak is, hogy a páli közösségek városi miliőben éltek ellentétben azokkal a zsidó közösségekkel, amelyekhez az evangéliumok vagy Jakab levelének tanítása szól. Pál nagyobb megértést tanúsít a korabeli társadalom felső kategóriáiban lévők iránt is, azonban nála is megtalálható az a cél, hogy a szegények sorsán változtatni kell.

41 Downs, David J: *The God who gives Life that is truly Life: Meritorious Almsgiving and the Divine Economy in 1 Timothy 6*. In: Downs, David J. – Skinner, Matthew L (ed.): *The Unrelenting God. God's Action in Scripture*. William B. Eerdmans Publishing Company, Michigan – Cambridge, 2013, 248-249; Zamfir: *The Love of Money*. 416-425.

Kiemelendő, hogy a szerzők felhasználják a korabeli nyelvezetet és példákat is az adott kulturális-földrajzi környezetből emelik be szövegeikbe. Az, hogy például Pál is a korabeli gazdasági nyelvezetet használja, jól mutatja, hogy a vallási, társadalmi, illetve politikai kérdések nem voltak elkülönülve abban a korban. Mindezeket figyelembe véve kijelenthető, hogy az újszövetségi szerzők egy cél irányába tekintettek, amikor az anyagi javak helyes felhasználásáról írtak, illetve a szegények és gazdagok közti kapcsolatot próbálták az igazságosság jegyében helyes irányba terelni.

A kutatás összességében rámutatott arra, hogy a korábbi leegyszerűsítő elgondolások mára sokkal árnyaltabbak a különböző újszövetségi iratok megítélése kapcsán, és már nincsenek olyan éles elválasztások például Pál és Jakab között. További kutatások még jobban elmélyíthetik ezt az árnyalt képet, illetve újabb kapcsolatokat fedezhetnek fel az anyagi javakhoz való hozzáállásról.

Bibliográfia

- Barnet, John: *Paul's Reception of the Gift from Philippi*. St Vladimir's Theological Quarterly, 50:3, 2006, 225-253.
- Batten, Alicia J: *The Jesus Tradition and the Letter of James*. Review and Expositor, 108, Summer 2011, 381-390.
- da Spinetoli, Ortensio: *Lukács. A szegények evangéliuma*. (ford. Turay Alfréd) Agapé, Szeged, 1996.
- Downs, David J: *The God who gives Life that is truly Life: Meritorious Almsgiving and the Divine Economy in 1 Timothy 6*. In: Downs, David J. – Skinner, Matthew L. (ed.): *The Unrelenting God. God's Action in Scripture*. William B. Eerdmans Publishing Company, Michigan – Cambridge, 2013, 242-260.
- Ergaver, Angelika: *Mediterranean Values: The Honour and the Shame of Hospitality*. *Europske studije – European Studies* 2015, 1, (2), 111-123.
- Gehrke, Hans-Joachim: "Euergetism". In: Hubert Cancik – Helmut Schneider (ed.): *Brill's New Pauly*. <https://referenceworks>.

- brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/*-e404490 (2020. 01. 10.)
- Gnilka, Joachim: *A jeruzsálemi ősgyülekezet*. In: Benyik György (szerk.): *Világi közösség, vallási közösség*. JATEPress, Szeged, 2004, 135-143.
- Gotsis, George – Drakopoulou Dodd, Sarah: *Economic Ideas in the Pauline Epistles of the New Testament*. *History of Economics Review*, 35, 2002, 13-34.
- Hamel, Gildas: *Poverty and Charity in Roman Palestine*. University of California Publications: Near Eastern Studies, 23, 1990.
- Harland, Philip A: *The Economy of First-Century Palestine: State of the Scholarly Discussion*. In: Blaisi, Anthony J. et alii (ed.): *Handbook of Early Christianity: Social Science Approaches*. Walnut Creek, Alta Mira, 511-527.
- Harrington, Daniel J: *Evangélium Márk szerint*. <http://www.biblia-tarsulat.hu/kommentar.html> (2020. 01. 11.)
- Kocsis Imre: *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába*. I. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2010.
- Kocsis Imre: *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába*. II. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2016.
- Kránitz Mihály: *Bevezetés. Jézus és a pénz*. A pénzről szóló keresztény felfogás az evangéliumokban. In: Katona Klára (szerk.): *A piac és az állam az ember szolgálatában (?)* Pázmány Press, Budapest, 2018, 15-21.
- Linton, Gregory: *The Letter of James: Practical Wisdom for everyday Life*. (2016), 1-17. https://www.academia.edu/30863910/The_Letter_of_James_Practical_Wisdom_for_Everyday_Life (2020. 01. 11.)
- Lomas, Kathryn – Cornell, Tim: *Bread and circuses. Euergetism and Municipal Patronage in Roman Italy*. Routledge, London-New York, 2003.
- Nutzinger, Hans: *Die Wirtschaft in der Bibel*. Volkswirtschaftliche Diskussionsbeiträge, No. 59, Universität Kassel, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften, Kassel, 2004, 1-16.

- Pecsuk Ottó: *Interpreting and Translating Ptochoi tó Pneumati*. In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 299–310.
- Rokay Zoltán: *A világi társadalom elfogadása és elutasítása a vallási közösségben*. A rómaiak megegyező jellemzése két egymástól független dokumentum alapján. In: Benyik György (szerk.): *Világi közösség, vallási közösség*. JATEPress, Szeged, 2004.
- Stöger, Alois: *A Lukács-evangélium*. (ford. Szabó János) Prugg, Eisentadt, 1975.
- <https://ujszov.hu/text?corpus=2&book=202&chapter=10&verse=17#!20201002200120> (2020. 01. 10.)
- Thorday Attila: *The Principles of Ownership in the early Church*. The Punishment of Ananias and Safira. (Acts 5:1-11) In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 371–378.
- Tinsley, E. John: *The Gospel According to Luke*. University Press, Cambridge, 1965.
- Weber, Josef: 28. *Sonntag im Jahreskreis (B): Mk 10,17-30*. http://www.perikopen.de/Lesejahr_B/28_iJ_B_Mk10_17-30_Weber.pdf (2020. 01. 10.)
- Williams, Ronald Ralph: *The Letters of John and James*. University Press, Cambridge, 1965.
- Wojciechowski, Michal: *Economy and Business in the Bible*, In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 403–413.
- Zamfir Korinna: *Újszövetségi exegézis*. Mega, Kolozsvár, 2014.
- Zamfir Korinna: *The Love of Money is the Root of all evils*. Wealth and the well-to-do in 1 Timothy. In: Benyik György (ed.): *The Bible and Economics*. JATEPress, Szeged, 2014, 415–428.
- Zuiderhoek, Arjan: *The politics of munificence in the Roman Empire*. Cambridge University Press, New York, 2009.
- https://biblehub.com/greek/eumetadotous_2130.htm (2020. 01. 11.)
- <https://biblehub.com/greek/1394.htm> (2020. 01. 10.)
- <https://biblehub.com/greek/3028.htm> (2020. 01. 10.)